
Mibe kapaszkodjunk?

A lét értelme Camus és Houellebecq szemével

2025. JANUÁR 6.
DSN430

Tartalomjegyzék

1. Bevezető	2
2. Filozófiai háttér	4
2.1.Bevezetés az értelemkeresés témájába.....	4
2.2. Albert Camus filozófiája	6
2.3.Foucault filozófiája	7
2.4.Han filozófiája	9
3.Szerotonin c. munka és Az idegen c. munka összehasonlítása és elemzése.....	13
3.1.Értelemkeresés és abszurd filozófia:	13
3.2. Elidegenedés és társadalmi kondicionálás:.....	15
3.3. Az identitás és a társadalmi normák összehasonlítása:	17
3.4. A medikalizáció és értelemvesztés:	20
4. Összegzés és következtetés.....	22
Irodalomjegyzék:.....	24

1. Bevezető

Dolgozatom témája a szubjektivitás szerkezetének átalakulása. Azt vizsgálom, milyen társadalmi-kulturális keretek között, milyen formák segítik a mai szubjektumot létének meghatározásában, identitása megerősítésében, milyen eszközök és milyen folyamatok révén adhat értelmet életének, és ezek miként változtak meg szűk egy évszázad alatt.

Kiindulópontul a 19. század második felének és a 20. század elejének egzisztencialista gondolkodóit választom, akik a nihilizmus nietzschei diagnózisára reagálva fogalmazták meg gondolataikat az élet értelmével kapcsolatban. Köztük is kitüntetett szerepet játszik Albert Camus, aki a létezés abszurdításában mintegy összegezte az egzisztencia-filozófiák belátásait, döntő hatást gyakorolva a század második felének létszemléletére. Azonban a Camus filozófiájában megjelenő abszurd életérzés, az abszurdal szembeni lázadás és annak formái, ahogyan az értelmet kereső individuum számára egy értelmetlen világban is törekedni lehet a boldog életre, ma már más színben tűnik fel előttünk. Ennek oka, hogy jelentősen átalakultak az emberi létet meghatározó kulturális-társadalmi-hatalmi viszonyok, s ezzel alapvetően átalakult az emberről alkotott képünk is. A 21. századi embert egy minden korábbihoz képest átfogóbb, valójában totális külvilági kondicionálás éri, ami hatással van az önmagunkhoz való viszonyunkra is.

A dolgozatom ezt a filozófiai kérdést (elméleti háttér felvázolásával) irodalmi művek és irodalmi alakok elemzésén keresztül tárgyalja, akikben megtestesülnek a mai identifikációs mozgások. Párhuzamba állítom a vizsgált időszak két irodalmi alakját, Merseault- t, Albert Camus *Az idegen*¹ című elbeszélésnek főszereplőjét, és Florent-Claude Labrouste-ot, Michel Houellebecq *Szerotonin*² című regényének karakterét. Mindkettő jól példázza egy-egy korszak szubjektum-típusát, amennyiben kellő mélységben tárják elénk a világhoz és önmagukhoz való kapcsolatuknak, a létezés abszurdításának és az értelemkeresés elakadásának egzisztenciális jellegzetességeit.

A két elbeszélés összevetésének háttérét társadalomfilozófiai teoretikus vizsgálatok és irodalmi elemzések adják. A teoretikus háttér részét képezik Michel Foucault elemzései a fegyelmező biohatalomról és a fegyelmezett társadalomról, illetve az ezt továbbgondoló Byung-Chul Han elemzései a pszichohatalomról és a teljesítő társadalomról. Ennek a két társadalomértelmezői „paradigmának” a viszonyára külön is ki kell térni. A személyközi

¹ Camus 2016.

² Houellebecq 2019.

kapcsolatok figyelembevételével az önmagunkhoz fűződő viszony változásait, illetve az ezek összefüggésében artikulálódó kulturális és társadalmi gyakorlatokat a 20. századi és a mai liberális és neoliberais társadalomra jellemző viszonyrendszer alapján mutatom be, középpontba helyezve ennek a viszonyrendszernek a változását és a változások következményeit.

Camus és Houellebecq szereplőit egymás ellenpólusaiként tekintem, amit éppen a karakterük hasonlósága tesz lehetővé. Az összehasonlítás és szembeállítás fő szempontja, hogy milyen támaszokat találnak, és milyen gyakorlatokat alkalmaznak az értelemkeresésben, s ezek mennyiben bizonyulnak sikeresnek, vagy mennyiben és miért idézik elő az értelemadás csődjét, ami a szubjektum mély egzisztenciális válságához vezet. A két karakter, rajtuk keresztül pedig a két korszak különbsége is abban mutatkozik meg leginkább, hogy Camus-nél, a saját filozófiájából eredően, a főhős önmagából, önnön létének egzisztenciális mélységéről szerzett tapasztalataiból támaszt valamilyen értelmet a létezésének, ami részben védi a külső kondicionálással szemben (közöny), míg Houellebecq karakterét teljesen a környezete alakítja, ezért életének nincs ilyen jellegű, egzisztenciális mélységű támasza, teljesen szétporlad a személyisége. „Átlagos mindennapiságukban” persze mindkét szereplő egyformán reflektálatlan ontológiai adottságaira. Az előbb említett különbség a két szerző szemléletmódjában megjelenő különbség. Ezért helyesebb úgy fogalmazni, hogy Camus megpróbálja ontológiai mélységből eredeztetni főhőse viselkedését, Houellebecq pedig már nem. Florent-Claude élettél és önmagával szembeni kiábrándultságából hiányzik minden „fennkölt”, amit még valamiképpen érzékelünk Camus-nél. Van az abszurdításban valamiféle fennkölttség, tragikum, melynek tudatosítása már önmagában is megemeli az értelemadás szintjét. Az ontológiai mélység hiányára utal Houellebecq-nél maga a cím is, ami tükrözi a szemléletmódot, miszerint meghaladhatatlanul biológiai lények vagyunk, erre épül és ide vezet vissza minden „magasabb rendű” emberi.

Ez a különbség adja alapját az értelmezésemnek. A szubjektivitás szerkezetében bekövetkezett változásnak eszme- és társadalomtörténeti hátterét kívánom feltárni, hogy felmérhessem, meglétükben vagy hiányukban, a jelenkori szubjektum önmaghatározásának lehetőségeit, kontextusait és gyakorlatait.

Elemezni fogom, milyen összefüggések mutatkoznak az egyéni értelemkeresés és Albert Camus filozófiai elképzelései között az abszurdról, az idegenedésről és az élet értelméről, illetve bemutatom, hogyan ábrázolja Houellebecq ezt a kudarcba futó, s talán eleve kudarcra

ítélt értelemkeresési folyamatot a regényében. A *Szerotonin* elemzését arra a feltételezésre építem, hogy Michel Houellebecq a modern társadalomban elakadt, mert ontológiai támasz nélkül ellehetetlenült értelemkeresést ábrázolja, ami az egyén (ön)elidegenedéséhez és magányához vezet. Ezen a feltevésen keresztül válik Florent-Claude Labrouste Meursault kései rokonává, az aktuális világban *már abszurdként sem* értelmezhető személy megtestesítőjévé.

2. Filozófiai háttér

2.1. Bevezetés az értelemkeresés témájába

Az emberi élet értelmével, általában a lét értelmével egyaránt foglalkoznak filozófiai és teológiai, pszichológiai és biológiai diskurzusok. Egyértelmű választ azonban egyik sem ad rá. Már csak azért sem, mert a különböző válaszok különböző kulturális és ideológiai háttérből bukkannak fel.

A különböző tudományterületek diskurzusai közt kevés átjárás nyílt. Az orvostudomány nem egyezett a teológiai elképzelésekkel, a filozófiai a biológiaival. A közös egzisztenciális létkérdések a diszciplináris fragmentáltság miatt nem találnak megnyugtató választ, mivel az egyén különböző perspektívákkal találkozik, amelyek nem mindig vannak egymással összhangban.

Ma talán Viktor E. Frankl gondolatai kínálják a legmeggyőzőbb keretet erre a problémára, aki hidat képez a filozófiai, vallási és pszichológiai nézetek között. Logoterápiája és egzisztencia-analízise olyan fogalmakra és módszertanra épít, amelyek jól alkalmazhatók a modern ember léttel kapcsolatos nehézségeire, amik megjelenhetnek a túlzott medikalizációban, a társadalom és az egyén zavaros kapcsolatrendszerében vagy az önmeghatározás problémájában. Frankl szerint az értelem kérdésére adott válaszokat az ember a vallási-filozófiai térből nyerheti, de a teljes, mindent átfogó értelem, amit „felettes értelemnek” nevez, az ember számára nem elérhető. Leginkább a vallás közelítheti meg, és bár nem érhetjük el, fontos, hogy higgyünk benne.³ Frankl nézetei gyakran párhuzamba állíthatók a keresztény gondolkodással, amely az értelemkeresést Istenhez és a transzcendens valósághoz köti. A vallásos nézetek szerint az emberi lét végső célja az Istennel való

³ Sárkány 2023, 44–45.

kapcsolat, és az élet értelme ebben az isteni célban található. Az értelemkeresés nem csupán egyéni folyamat, hanem mélyen közösségi és spirituális természetű is. A vallás lehetőséget nyújt az ember számára a szenvedés, az élet nehézségeinek és a halál elkerülhetetlen realitásának elfogadásához. A szenvedés, mint elkerülhetetlen emberi tapasztalat, transzcendens jelentőséget nyer, és segíthet a belső értelem megtalálásában.

A létezés értelmét nem lehet absztrakt elvek alapján meghatározni, hanem az egyén életében, konkrét helyzetekben nyilvánul meg, ahogy Frankl hangsúlyozza, az élet értelme „nem írható fel receptre”⁵. Az értelem kérdése mindig egyedi és személyes, nem létezik univerzális válasz. Frankl a Karl Jaspers által kidolgozott határhelyzet-elmélet alapján kijelenti, hogy a filozófia nem adhat véglegest választ az értelemkeresés kérdéseire, de irányt mutathat, és segíthet az egyénnek abban, hogy saját léte jelentését megértse és meg is élhesse.

Frankl értelemközpontú megközelítése összekapcsolja a vallás, a filozófia és pszichológia nézeteit, és egy olyan holisztikus szemléletet kínál, amelyben ezek a területek kiegészítik egymást. A vallás a transzcendens, spirituális értelemkeresést biztosítja, a filozófia a racionális gondolkodás és a határhelyzetek feldolgozását segíti, míg a pszichológia az egyén belső szabadságára és döntéseire összpontosít. Az értelemkeresés tehát nem csak elméleti probléma, hanem mindenekelőtt *gyakorlati* folyamat, amelyben az egyén életének minden dimenziója, a hit, a gondolkodás és a belső motivációk, szerepet játszanak. Frankl szerint az élet értelme dinamikus és folyton változó, így az értelemkeresés soha nem érhet véget. Az egyén számára adott pillanatban felmerülő kihívások és helyzetek mindig új értelmet kínálnak, amelyeket meg kell találni és meg kell élni. Az értelemkeresés ebben az értelemben egyszerre spirituális, filozófiai és pszichológiai folyamat.

Bármennyire is átfogó Frankl elképzelése, a modern és posztmodern korszakban az értelemkeresést éppen az nehezíti meg, hogy a szilárdnak tartott vallási, társadalmi és erkölcsi rendszerek felbomlottak, meggyengültek. Az egyén azzal szembesül, hogy a hagyományos válaszok nem kielégítőek egy kaotikus világban való eligazodásban. A korszak legtöbb gondolkodója ezért a filozófiai értelemkeresést a személy és a társadalom viszonyára élezi ki. Ennek a kérdésnek releváns megközelítéseit adják olyan gondolkodók, mint például Albert Camus, Byung-Chul Han, Michel Foucault. Ők a modern lét abszurditását és a környezetünkben megjelenő hatalom szerepét különböző aspektusaiban vizsgálják.

⁵ Uo. 55.

2.2. Albert Camus filozófiája

Albert Camus filozófiájának kulcsfogalma az abszurd. Az abszurd azt a szakadékot jelöli, amely az emberi létezés értelemkeresése és a világ értelmetlensége között nyílik meg. A megtapasztalása abból adódik, hogy az ember természetesen vágyik az értelemre, a világ azonban nem kínál kielégítő választ rá. A *Sziszüphosz mítoszában*⁶ így ír erről: „Az az ellentét abszurd benne, amely az irracionalitás és az ember legmélyéből fakadó féktelen világosságvágy között feszül. Az abszurd egyaránt függ az embertől és a világtól.”⁷

Az abszurdra Camus szerint bár az élet abszurd, az ember mégis fellázadhat a világ értelmetlensége ellen, és aktívan keresheti az élet értelmét a saját cselekedetei által. Ez a lázadás nem a világ rendjének megváltoztatását célozza, hanem azt a belső attitűdöt, amelyben az ember szembenéz az abszurdal anélkül, hogy elfogadná a reménytelenséget. A lázadó ember tisztában van azzal, hogy az élet értelmetlen, ennek ellenére keresi az igazságot és az értelmet, hogy az élete felett ő maga rendelkezze. Camus nagy hangsúlyt helyez a közöny kérdésére is. *Az idegen* főhőse, Meursault, közömbösen viszonyul az élet eseményeihez, nem érez sem büntudatot, sem megbánást tettei miatt, és az emberek társadalmi normáit sem fogadja el. A közöny itt nem csak egy belső állapotot, hanem magának a világnak az emberrel szembeni közönyét is tükrözi.

Camus egyik központi kérdése, érdemes-e folytatni az életet, ha az ember ráésszel a monotonitásban az élet értelmetlenségére: „Ébresztő, villamos, négy óra hivatal vagy gyár, ebéd, villamos, négy óra munka, vacsora, alvás és hétfő, kedd, szerda, csütörtök, péntek, szombat, egyforma ritmusban...”⁸. A halállal való szembenézés Camus szerint az emberi szabadság megélésének egyik formája. Az ember szabad, hiszen semmi sem korlátozza őt kívülről az értelemkeresésben. Ez a szabadság ugyanakkor felelősséggel is jár, hiszen az ember maga alakítja az életének értelmét a cselekedetei révén. Így tehát az abszurd elfogadása nem a nihilhez vezet, hanem egy aktív, felelős élethez, ahol az ember saját döntései révén hozza létre az önmaga és az élete értelmét.

Az értelemkeresésben nem az a legfontosabb kérdés, hogy mi a válasz, hanem az, hogy hogyan változnak a válaszok. Például, hogy az egzisztenciális kérdésekre az egyén saját magából merít-e választ (egy filozófiai tanítás segítségével, mint ahogy Camus leírja Meursault karakterén keresztül) vagy a külvilágból kapott választ fogadja el: leginkább

⁶ Camus 2022.

⁷ Camus 2022, 30.

⁸ Uo., 21.

orvosságok, gyógyszerek, hosszú kezelése, materiális eszközök formájában. Márpedig ma az egész élet fölött rendelkező biohatalom kórházakat, intézeteket hoz létre, és egy alá-fölérendelt, orvos-beteg viszonyon keresztül szabályozza az egyént. A kapitalista piacgazdaság hatására pedig az engedelmes egyének jól teljesítő egyénekké alakulnak, ahogy ezt Han és Foucault gondolatai nyomán láthatjuk.

2.3.Foucault filozófiája

Michel Foucault munkái közül különösen a *Felügyelet és büntetés*¹⁸ nyújt mélyreható elemzést arról, hogyan működik a hatalom a modern társadalmakban, és hogyan alakítják a társadalmi intézmények az egyének viselkedését és identitását. Ugyancsak fontos témája az egzisztenciális kérdések medikalizációja. Kialakulását és rendszerét Foucault az *A bolondság története*¹⁹ című munkájában részletezi és vizsgálja.

A fegyelmező hatalomról szóló elemzése szerint a hatalom a modern társadalmakban mindenhol jelen van, a munkahelyektől kezdve az iskolákon át a kórházakig, és folyamatosan formálja az egyének viselkedését és gondolkodását. Foucault bemutatja, hogy a modern társadalmakban a hatalom nemcsak jogi vagy erőszakos módon gyakoroltatik, hanem a testek feletti szabályozás és kontroll révén is. Az emberi test az irányítás tárgyává válik, és olyan eszközzé, amelyet a hatalmi rendszerek céljaik elérésére használnak. A fegyelmező hatalmi működésben különös kompetenciára tesznek szert az orvosi rendszerek és a pszichiátriai intézmények, ahol az emberek – mint „engedelmes testek” – alávetik magukat az orvosi diskurzus szabályainak és normáinak. A modern társadalmakban a medikalizáció nemcsak a betegségek kezelésében játszik szerepet, hanem az egyének testi és lelki normalizálásában is. A hatalmi mechanizmusok a testeket és az elméket egy normatív keretrendszerbe helyezik, amely meghatározza, mi tekinthető egészségesnek, normálisnak, illetve mi számít patológikusnak vagy betegségnek. Az orvostudomány és a pszichiátria tehát nemcsak gyógyít, hanem alakít is – az egyéneket a társadalmi normákhoz igazítja. Az „Engedelmes testek”²⁰ című fejezetben Foucault rávilágít arra, hogy a modern társadalmakban a politika ezt a hatalmat finomabb formában, folyamatos megfigyelés és felügyelet útján gyakorolja, ami lehetővé teszi az emberek irányítását és fegyelmezését. A medikalizációval átszőtt normalizáció vezet el oda, hogy az emberek alávetik magukat a

¹⁸ Foucault 1990.

¹⁹ Foucault 2004

²⁰ Foucault 1990, 274.

társadalom elvárásainak, miközben mentális állapotait egyre inkább betegségként értelmezik, amelyet kezel(tet)ni kell. *Foucault számára a medikalizáció egy hatalmi hálózat része, a biohatalomé. amely az egyének fölötti kontrollt biztosítja.* Az orvosi vizsgálatok, diagnosztikai eljárások és terápiák mind olyan mechanizmusok, amelyek segítségével az egyének teste és elméje fegyelmezésre kerül, biztosítva, hogy megfeleljenek a társadalmi normáknak.

Foucault Bentham 18. századi *panoptikon*-tervében fedezi fel a fegyelmező hatalom általánossá vált működését. A panoptikon-terv lényege egy olyan építmény megalkotása, ahol egyetlen megfigyelő képes egy időben mindenkit szemmel tartani, anélkül, hogy a megfigyelt egyén tisztában lenne azzal, mikor figyelik meg. Ezt úgy érik el, hogy a folyamatos láthatóság és a normaszegés következetes szankcionálása révén az egyén önkontrollt fog magán gyakorolni, így fegyelmezi önmagát. „Ebből fakad a panoptikum fő hatása: a hatalom automatikus működését biztosító láthatóság tudatos és folyamatos állapotát gerjeszti a fogolyban.”²¹ A hatalom normalizálja az egyént. Mintha csak kísérletezne az emberekkel, folyamatosan változtatja a viselkedésüket, idomítja őket. Újabbnál újabb büntetéseket talál ki a kondicionálásuk érdekében.: „A Panopticon mintegy a hatalom laboratóriumaként működik. Eredményesen és mélyen hatol az emberi viselkedés mélyére.”²² Foucault ezzel magyarázza az ember- és társadalomtudományok robbanásszerű kibontakozását is a XVIII. századtól fogva.

Így a fegyelmezést az emberi élet egészére kiterjesztő ún. biopolitikai hatalom eszközei között az állami ellenőrzési rendszerekbe beépülve az orvostudomány és a pszichológia is hozzájárulnak a társadalom tagjainak „normalizálásához”. Foucault szerint ezek együttesen alkotják azt a berendezést, mely hatalmat gyakorol az egyének felett, miközben az életük minden területét áthatja, beleértve a testet, az elmét és az érzelmeket is. Lényegében ez a folyamat szorosan összekapcsolódik azzal, hogy ami modern társadalomban a medikalizáció során a pszichológiai és egzisztenciális válságokat betegségeknek kezelik, és az egyén problémáit orvosi beavatkozással próbálják megoldani.

Összességében Michel Foucault hatalomról és biopolitikáról alkotott gondolatai mélyebb megértést nyújtanak azzal kapcsolatban, hogyan működik az értelemkeresés. Foucault perspektívája segít megvilágítani az elidegenedés és az értelemkeresés válságához

²¹ Foucault 1990, 274

²² Uo. 274.

vezető folyamatokat, és rávilágít arra, hogy az értelemkeresés nem csupán egyéni probléma, hanem a társadalmi struktúrák és hatalmi viszonyok szoros összefüggésében értelmezhető.

2.4. Han filozófiája

A jelenkori társadalmi viszonyok értelmezésében a legrelevánsabbnak Byung-Chul Han dél-koreai származású, Németországban élő filozófust tartom, akinek munkái a kortárs társadalom kritikájára, és a posztmodern élet kihívásaira koncentrálnak. Legismertebb esszéi a *Csillapító társadalom*²³ és *A kiégés társadalma*²⁴, és a *Pszichopolitika*²⁵ melyekben a neoliberális társadalmat elemzi. Han szerint a „21. század társadalma többé nem fegyelmező, hanem teljesítményelvű. És immár tagjai sem ’engedelmes’, hanem ’teljesítő alanyok’.”²⁶

A teljesítő társadalomban élő ember a fájdalmat negatívnak, csakis negatívnak foghatja fel. Ezt várja el a társadalom, a hatalom és a politika. Han szerint a mai berendezkedés és felfogás „pozitívista”, amennyiben meg akar szabadulni mindentől, ami negatív, köztük a fájdalomtól és a szenvedéstől. Nincs időnk, de lehetőségünk sem megélni a fájdalmat. Folyamatos csillapítók hatása alatt állunk, azonnal különböző gyógyszerekhez nyúlunk, annak érdekében, hogy a lehető leggyorsabban tudjunk optimálisan működni, mivel egy teljesítő alany számára ez a legfontosabb. Ha nincs fájdalomérzet, gördülékenyen lehet tovább teljesíteni bármilyen színterén a társadalomnak, legyen az a család vagy a munkahely. Nincs ideje az embernek érdemben saját magával törődni. A fájdalom megélésének hiánya azt eredményezi, hogy az emberek elveszítik a kapcsolatot saját érzelmi és fizikai valóságukkal, ez pedig hosszú távon elidegenedéshez vezet. Márpedig a fájdalom természetes része az emberi létezésnek, és ennek elfojtása megfosztja az egyént attól, hogy mélyebb értelemben reflektáljon önmagára és helyére a világban. Ezért a fájdalmat kell élni, és válaszolni kell rá, nem pedig negatívnak felfogni. Emlékezzünk, milyen szerepet játszott Franklnál a szenvedés és a fájdalom az értelemképzésben. Egy teljesítmény-kényszeres hatalomnak viszont ez nem érdeke, ennek fényében formálja tagjait olyan irányba, hogy a lehető legkevésbé foglalkozzanak a fájdalmukkal.

A fájdalom ellenpólusa a boldogság. A hatalom mai szabálya a: „légy boldog!”. Han megidézi Foucault fegyelmező társadalmát, ahol a fájdalom szerepet kap, de mára a teljesítő

²³ Han 2021.

²⁴ Han 2019.

²⁵ Han 2020

²⁶ Han 2019, 21.

hatalom finomítja a fájdalomhoz való hozzáállást. A fegyelmezés társadalmában a fájdalomnak még konstruktív szerepe van. Az formálja az embert termelési eszközzé.²⁷ Viszont a mai társadalomban ezek a negativitások, mint a büntetés, átváltoznak, és szintén pozitív előjelet kapnak. Motiváció, önoptimalizálás és önmegvalósítás lesz belőlük.²⁸ Így a boldogság kulcsszerepet játszik a hatalom játékában. Mivel az egyén a boldogságra való törekvése során szabadnak érezheti magát, de közben megmarad a hatalom és egyén közötti alá-fölérendeltségi viszony. A boldogság elérésére való törekvés segít kialakítani az optimális teljesítőképességet, és alakul majd át kizsákmányolássá, ami már nem külső hatásra történik, hanem mi magunk fogunk olyan elvárásokat magunk elé helyezni, ami külső hatásra történik, de belsővé lesz. Így a mai társadalomban élő személy önmagát zsákmányolja ki a teljesítmény jegyében. A külső kényszerek interiorizálásával hamis szabadságérzet kialakulása jár: hiába gondolja a mai ember, hogy szabadon cselekszik, az elvárások miatt kizsákmányolja magát, miközben próbál a magáévá tett normáknak eleget tenni.

A másik emberhez való viszonyunkat szintén ez a pozitivista szemlélet határozza meg. Az ember szociális kapcsolatait a *Más*-hoz való viszony jellemzi. Márpedig ma védekezünk a Mással szemben, mert „védekezünk minden ellen, ami külső.”²⁹ „Talán nem is ellenséges, talán nem jelent semmiféle veszélyt, a Másságát alapul véve mégis kiiktatjuk.”³⁰ Mivel az ember társas lény, kellenek a kapcsolatok számára, de a mai kapcsolatok átköltöztek az online szociális térre. Ahogy Han mondja: „az életnek is Instagramképesnek kell lennie.”³¹ A Instagramképes életben nem csak boldognak kell mutatni magunkat, de elveszítjük az egymással való minőségi, közeli kapcsolatainkat. A Más-sal szőtt kapcsolat hiánya megnehezíti önmagunk megismerését is. Megszerkesztett, idealizált pillanatokot osztunk meg és rakunk a kirakatba, ezzel teljesen hamis képet alakítunk ki magunkról mindenki számára.

Han érvelése szerint a posztmodern társadalom a „teljesítménykényszer” kultúráját hozta létre, ahol az egyén arra van ösztönözve, hogy folyamatosan jobb eredményeket érjen el, hatékonyabb legyen és megfeleljen a társadalmi elvárásoknak. Ez a „teljesítményalapú önkizsákmányolás” oda vezet, hogy az egyének kimerültek lesznek, elveszítik a kapcsolatot

²⁷ Han 2021, 18.

²⁸ Uo. 21.

²⁹ Han 2019, 10.

³⁰ Uo. 10.

³¹ Han 2021, 12.

saját magunkkal, és végül a depresszió áldozataivá válnak. Már nem is csupán lelki, de egyenesen *neurológiai* betegségekkel küzd, mint a kiégés, ADHD, depresszió. A modern társadalomban az ember az idegrendszert károsan módosító külső hatások alatt áll. A teljesítménykényszer, az önoptimalizálás és az állandó pozitív visszacsatolás igénye folyamatos stressz alatt tartja. A teljesítményelvű társadalom embere folyamatosan próbál megfelelni az elvárásoknak, ami a sikeresség, termelékenység és a boldogság hajszolásában jelenik meg. A folyamatos elérhetőség és információáradat, amit a közösségi média és a mai szocializációs habitus diktál, szintén hozzájárulnak ahhoz, hogy az ember idegrendszere túlterheltté váljon. A pihenés, a visszavonulás és a fájdalom megélése fontos részei az egészséges működésnek. Viszont a mai ember az állapota kezelésére folyamatosan orvoshoz fordul és gyógyszereket szed. Nem kívánja megélni vagy elfogadni a fájdalmat, gyors megoldás szükségeltetik, így nyomják el az érzelmi nehézségeket, anélkül, hogy mélyebb önreflexióban szembesülnének azzal, miért érzik úgy, hogy életük üres vagy értelmetlen.

Márpedig az egzisztenciális problémákat, a létkérdéseket vagy az értelemkeresés válságát hagyományosan nem tekintették betegségnek. A múltban ezeket a kérdéseket a filozófiai gondolkodás és az önreflexió keretein belül próbálták megválaszolni. A filozófus gyakran a „lélek orvosaként” funkcionált, megkülönböztetve és együttműködve a fizikai orvossal, aki a testet gyógyította. Han szerint azonban ma ezek az egzisztenciális kérdések medikalizálódnak, és átkerülnek az intézményes gyógyítás, a pszichológia és az orvostudomány területére, ahol gyakran gyógyszerekkel vagy terápiás módszerekkel próbálják kezelni őket, mintha valamilyen objektív, „gyógyítandó” rendellenességek lennének.

A boldogságfelfogásuk alapján a neoliborális társadalom tagjai folyamatosan saját belső pszichéjük állapotát próbálják gyógyítani, így nem figyelnek fel a magát a problémákat okozó szociális, társadalmi problémákra: „Nem a társadalmi, hanem a lelki állapotokon kell javítani.”³² A fájdalomcsillapítók folyamatos használata azt is jelenti, hogy a társadalom így védekezik a szociális-kulturális problémák tudatosítása ellen. Az emberek egyre nagyobb elvárásokat támasztanak az orvostudománnyal szemben, különösen abban a tekintetben, hogy az megszüntesse vagy minimalizálja a fájdalmat. Ez az elvárás társul a fájdalom értelmetlenségéhez vagy értelemnélküliségéhez, miközben hiányoznak azok az „értelmevonatkozások, narratívák, magasabb instanciák és célok”³³, amelyek korábban

³² Han 2019,

³³ Han 2021, 41.

segítettek a fájdalom áthidalásában, legalábbis elviselhetőbbé tételében. Vagyis a fájdalmat már nem tudjuk úgy megélni, mint ami valamilyen nagyobb cél vagy értelem szolgálatában áll, pusztán elkerülendő, értelmetlen szenvedésként látjuk. Ez a szemléletmód pedig csak még tovább nehezíti a fájdalom elviselését, mígnem „az élet folyamatos értelemnélkülisége [lesz] az, ami fáj.”³⁴

Byung-Chul Han filozófiája arra világít rá, hogy a modern társadalomban az értelemkeresést nehezebbé teszi, sőt ellehetetleníti a teljesítménykényszer, a kimerültség és a mentális egészség romlása. Az egzisztenciális problémák pszichológiai és neurológiai problémákká alakulnak, medikalizálódnak. Az ember legszemélyesebb egzisztenciális kérdéseire egy külső instanciától, a modern biohatalom támaszától, az orvostudománytól és gyógyszeripartól vár választ. Az életnek megértéséhez eleve egy betegségére kínált gyógymódot szeretne találni. Han szerint a modern embernek újra kellene gondolnia az értékeket és a társadalmi struktúrákat, hogy visszanyerhesse egyáltalán az értelemkeresés lehetőségét.

A boldogságkényszer az egyént a valós érzelmek, a lét alapvető kérdései elől menekülésre készíti. Ahelyett, hogy szembenézne a lét szorongató kérdéseivel, mint amilyen például az élet értelmetlensége vagy a halál elkerülhetetlensége, a társadalmi elvárások arra kényszerítik, hogy a boldogságra fókuszáljon. Ez a hamis boldogság viszont gyakran felületes, és így az egyén nem találkozhat azzal a mély, a létezés átítató abszurditással, amely Camus szerint lehetőséget ad az embernek, hogy függetlenül a világ értelmetlenségétől saját sorsának formálójá legyen. Han szerint ehelyett a modern társadalom megfosztja az egyént az abszurd felismerésének és az ebből fakadó szabadságnak a lehetőségétől, mert az élet fájdalmas kérdéseit gyorsan megoldandó problémákká, pszichológiai „hibákká” alakítja, amelyeket meg kell szüntetni.

³⁴ Han 2021, 41.

3.Szerotonin c. munka és Az idegen c. munka összehasonlítása és elemzése

3.1.Értelemkeresés és abszurd filozófia:

Houellebecq karaktere, Florent-Claude az értelemkeresés során a társadalmi változások miatt már nem képes egy önmagából induló „fennkölt” filozófia által értelmet adni létezésének. A társadalmi struktúrák megváltoztak a 20. század közepe óta, így Houellebecq hőse nem találhat önmagában választ az értelmetlenségre, nem úgy, mint Meursault, aki az abszurd filozófiájában, a világ értelmetlenségének elfogadásában talál kapaszkodóra. „Boldognak kell elképzelni Szisüphoszt.”⁴⁵ Az emberi értelemkeresés és a világ értelmetlensége között meghúzódó abszurd megfelelés Meursault kulcsa, így akármilyen is a sorsa, a lényeg, hogy a sajátja, és ettől minden bizonnyal boldog. Ennek tanúsítása miatt reménykedik a regény végén abban, hogy minél többen jönnék majd el a kivégzésére. „Szisüphosz felgurítja a követ, ez az ő élete, így boldognak kell lennie.”⁴⁶ Ez nem adatik meg Florent-Claude-nak. Nincsenek biztosítva azok a helyszínek, módok, amik segíthetnének az értelemkeresésben. A társadalmi kondicionálás, a modern társadalom alapját jelentő folyamatos termelés és a hatalom térnyerése olyan világot alakított ki, ahol már teljesen más módszerek szolgálnak önmagunk és létünk megértésére.

Florent teljesen a külvilág hatására lett olyan ember, amilyen. Voltak ugyan céljai, talán még boldog is volt, volt jövőképe, boldog párkapcsolatai, ezeket viszont lassacskán elveszítette: „egyszóval: akadt egy eszményem, amit folyamatosan elárultam”.⁴⁷ Olyan hatással volt rá a külvilág, aminek eredményeképpen az életéhez teljesen passzívan viszonyult. Nem képes döntéseket meghozni, amik valami plusz értelmet adnának hozzá. Nem tud önmagából fakadó jelentést teremteni, nem tud elérni olyan látásmódot, mint amelyet Camus főhősének sikerült. Nem azért, mert kevesebb lenne emberként nála. Inkább azért, mert nem játszódnak le benne azok az egzisztenciális történések és folyamatok, amelyek Meursault-ban igen. A környezet teljesen máshogy viszonyul az egyénhez, mint a 20. század közepén, és ez fordítva is igaz.

Byung-Chul Han *pozitivistá társadalomról* szóló leírása világít rá arra, hogy Florent-Claude a jelenkori társadalmi berendezkedés miatt nem ébredhet rá a világ abszurditására, és nem juthat el annak elfogadásához sem. A környezet diktálta folyamatos pozitív

⁴⁵ Camus 2022, 147.

⁴⁶ Uo. 146.

⁴⁷ Houellebecq 2019, 110.

szemléletmód révén a modern hatalom eléri, hogy a társadalom tagjai folyamatos boldogságkényszerrel éljenek. A boldogságkényszer miatt az egyén nem találkozhat valódi, mély kérdésekkel sem, hiszen a modern társadalom eszközei még az egyéni válaszok felmerülése előtt gyors megoldásokat kínálnak: megoldást a fájdalomra, a szorongásra és a belső kétségekre. A megoldás a gyógyítás, a gyógyítás intézményesített, így az egzisztenciális problémák medikalizálódnak. Florent-Claude is ebbe a csapdába esik élete során, mivel a társadalmi normák azt sugallják, hogy a boldogság a végső cél, és hogy a fájdalom és szenvedés csak akadályozza ezt a célt, az egyén számára egyre kevesebb lehetőség marad, hogy az élet értelmetlenségére, abszurditására ráébredjen és azt elfogadja.

Houellebecq főhősének szexualitását is a modern társadalom boldogságra épülő kényszere alakítja. Florent-Claude szexuális élete teljesen kiüresedett, depressziós állapotából fakadóan, és az igazi érzelmi kapcsolatok helyettesítőjeként szolgál számára. Vágyait gyakran gyógyszeres beavatkozással próbálja fenntartani, de ezek csupán felszínes kapcsolatokat szülnek, ami jól tükrözi Han gondolatát a pozitivista társadalomról, ahol a boldogság hajszolása és az élvezetek mindennél fontosabbak. A szexualitás számára semmilyen mélyebb értelemmel nem rendelkezik, szimplán a modern ember érzelmi kiüresedésének tüneteként jelenik meg.

semmi örömet nem nyertem a magányomból, sem a szellemem szabad működéséből, szeretetre volt szükségem, még hozzá egy nagyon meghatározott formában: úgy általánosságban szerelemre volt szükségem, de konkrétan egy puncira, rengeteg, többmilliárdnyi punci található amúgy közepes méretű bolygó felszínén⁴⁸

Camus főhősének viszonya a szexualitáshoz hasonlóképpen közömbös, de mintha valamiféle természetes egyszerűség hatná át. Egyszerű testi kapcsolatként jelenik meg, amivel kapcsolatban semmilyen elvárása vagy érzelmi kötődése, sem idealizált elképzelése nincs. Marie-val folytatott kapcsolata egyszerűen testi kapcsolatként jelenik meg:

Marie lába odasimult az enyémhez. Simogattam a mellét. A film vége felé megcsókoltam, elég ügyetlenül. Mozi után feljött hozzám.”⁴⁹ „Aznapi este Marie azzal jött fel hozzám, hogy mit szólnék, ha összeházasodnánk. Azt válaszoltam, nekem tök mindegy, éppenséggel össze is házasodhatunk, ha annyira akarja. Ekkor megkérdezte szeretem-e. Ugyanazt válaszoltam, mint múltkor, hogy nekem ez az egész nem jelent semmit, de azt hiszem, nem szeretem.”⁵⁰

⁴⁸ Houellebecq 2019, 161.

⁴⁹ Camus 2016, 31.

⁵⁰ Camus 2016, 59.

Meursault sem tulajdonít mélyebb jelentést a kapcsolatainak; számára a kötődés nem szükséges ahhoz, hogy részt vegyen az adott helyzetben, legyen az akár szexuális érintkezés vagy párkapcsolat. De ez lázadás a társadalmi normák ellen. Pontosabban a házasság elvárása ellen, ami a modern társadalomban az érzelmi elkötelezettség és a szeretet szimbóluma. Meursault a közönye nem kiegészítés, nem Marie-t, hanem a társadalmi normát utasítja vissza: számára a házasság ugyanolyan üres és jelentés nélküli, mint bármi más. Míg a modern társadalomban a kapcsolatok gyakran a boldogság és a társadalmi stabilitás forrásaként jelennek meg, Meursault a szeretet és házasság társadalmi „értelmét” szintén képtelen látni. Ez számára egyszerű testi élvezetként jelenik meg, de nem tulajdonít semmilyen többletértelmet a szexuális életének. Meursault-nál a szex egyszerűen fiziológiai szükséglet, nem eszköz az értelem kérdéseire, az élet abszurditásában a szexualitás nem szolgál semmilyen mélyebb célt. Camusnál a szex az abszurd ember számára nem eszköz, hanem pusztán tény, értelem nélküli aktus, amelyet nem terhel érzelmi vagy társadalmi elvárás. Houellebecq-nél a modern ember szexualitása az élvezet keresésének eszköze, amely mögött mégis ott rejlik egy hiábavaló vágy az érzelmi beteljesülésre.

3.2. Elidegenedés és társadalmi kondicionálás:

A társadalomban, ahogy szűkebb értelemben a társasági élet terén is Florent-Calude nem ért el nagyobb előrelépéseket:

a társadalomnál úgy általában nem értem el semmit, ezen a ponton, és szinte minden más ponton is csak hagytam, hogy ide-oda dobáljanak a körülmények, többször is bebizonyosodott, hogy nem vagyok képes kezembe venni az életemet.⁵¹

Ez jól mutatja a problémákhoz való hozzáállását. A külvilág hatására jelleme olyan formán alakult, hogy már a saját nevét, a Florent-Claude összetételt is „elhízázott” találja, viszont semmit nem tesz annak érdekében, hogy esetleg megváltoztassa, ami banálisnak hathat, de megütközést kelt az egzisztenciájához való viszonyát illetően. A név, amit egész életünkben hordunk és hozzánk tartozik, számára negatív hatású, és ennek megváltoztatása is nehezebbre esik. Sőt inkább az lenne a legjobb kifejezés, hogy elengedi ezt a problémát. Nem foglalkozik vele, mivel *úgy sem tud vele mit kezdeni*.

Kapcsolatait értéktelennek gondolja, de ez munkájával kapcsolatban is elmondható. Baráti, élettársi, munkatársi kapcsolatai lassan felszámolódtak. A múltbéli kapcsolatai jelentenek valamiféle életerőt a számára, a belső monológjaiban felidézi és megpróbálja

⁵¹ Houellebecq 2019, 7.

elemezni és megérteni azokat. Ez lényeges mozzanat az értelemkereséssel kapcsolatban, és a legvilágosabban tükrözi a kudarcát. Élethelyzete miatt az elidegenedés, az elmagányosodás perspektívájából tekint vissza emlékeire, ezek nem válhatnak identitásának szilárd alapjaivá.

A regény tükrözi korunk társadalmi és gazdasági válságát és hatásait is. Nagy hangsúlyt kap a francia vidéki és városi szférák közötti ellentét, a különböző állapotok, a mezőgazdaság hanyatlása és az ezt okozó gazdasági globalizáció. Florent-Claude jól szituált családból származik. Annak érdekében, hogy az apja nyomdokaiba léphessen a mezőgazdasággal kezd foglalkozni és az egyetem után a földművelési minisztériumnál helyezkedik el. Azonban a hagyományos karrierutak, ahogyan szülei életének mozzanatai is, semmitmondók a számára, értetlenül áll minden előtt. Szakmai élete a neokapitalista, termelésorientált gazdaság működését és személyére gyakorolt hatását tükrözi. Utálja a munkáját és külső szemlélőként végignézi, hogy a különböző osztályokra hogyan hat a piacgazdaság romboló hatása. A társadalom kondicionáló hatása nagyon tisztán látszik legjobb középiskolai barátjának élettörténetén is. Aymeric francia nemesi családból származik, egyetemet végzett és erős ambíciói voltak a jövőjével kapcsolatban, ami szembe ment a kor társadalmi és gazdasági berendezkedésével: biogazdálkodásba és természetes állattenyésztésbe kezdett a családi birtokon. Boldog életet élt feleségével és gyermekeivel, de a kapitalista piacgazdaság kiszáradást sújtó folyamatos szankciói ellehetetlenítették munkáját. Így szépen lassan kiüresedett, meggyötrötté vált, depresszióba és alkoholizmusba süllyedt. Családját, kapcsolatait elveszítette, s végül a munkája is értéktelenné vált. Florent-Claude látogatása alkalmából részletesen betekintést kapunk az ilyen társadalmi szférához tartozó csoportok életébe, ami a mai kort jellemzi. A folyamatos gazdasági megszorítások miatt Aymeric egyre nehezebben tudta végezni azt a munkát, amiben korábban örömet lelt és boldogságot remélt. Egy tüntetés alkalmával nyilvános öngyilkosságot követ el, ami szintén a termelésorientált felfogás következményeire mutat rá. Családját már korábban elveszítette, mivel folyamatosan a földekkel és a termeléssel kellett foglalkoznia az egyre elhatalmasodó adósságok és újabb megszorítások miatt elviselhetetlenné váltak a terhei. Han filozófiáját felelevenítve azt mondhatjuk, hogy Aymeric elvesztette a *Más*-sal való kapcsolatát a túlzott kizsákmányoló folyamatok miatt, és végül ellehetetlenült az élete.

A pozitivistá társadalom azt éri el a modern személynél, hogy a boldogságot tekintse élete legfőbb céljának, és ennek jegyében a teljes szabadság ábrándjában ringatva magát, elhiteti magával, hogy bármit elérhet. S közben olyan társadalomban élünk, ahol a személyes kapcsolatok eltűnnek, a gazdaság a növekedésre orientált folyamatos termelésként

felemészti az életünket, az emberek teljesen kiégnek, és nemegyszer az életük eldobása mellett döntenek. A külső környezet megváltozása miatt, már nem igaz Albert Camus megállapítása, miszerint az öngyilkosság nem válasz a világ értelmetlenségére. Talán valóban nem válasz, viszont nem szegezhető már vele szemben az, amit Camus még hirdetett, hogy ha észrevesszük és tudatosítjuk a létezés abszurditását, szabaddá tehetjük magunkat. A modern korban ez nem jelent valódi lehetőséget az értelemkeresésében. Ezért nem torpan meg Aymeric az öngyilkosság határán, és ezért vélekedik Florent-Claude a következőképpen:

Valószínűleg bedőltünk a személyes szabadság illúziójának, a szabad, végtelen lehetőségeket tartogató élet illúziójának. Igen, ez a valószínű, ezeket az eszméket a korszellem diktálta; nem mi alkottuk őket, még csak nem is szerettük őket valami nagyon; egyszerűen csak igazodtunk hozzájuk, túrtuk, hogy felmorzsoljanak, és aztán hosszan, nagyon hosszan szenvedtünk miattuk.⁵²

Ne feledjük, ez az a generáció, amelynek fiatal korát éppen Camus és Sartre filozófiája – sőt, akár személyes jelenléte – határozta meg. Felmerül tehát a kérdés, hogy a szövegben a szabadság illúziója kizárólag a jelenkori eszmékre utal, vagy *az egzisztencialisták által kínált szabadságot is csupán egy hasonló illúziónak nevezi*. Ennek eldöntése korántsem egyértelmű, mindenesetre, ha igen, az egy egész generációt foszt meg utolsó kapaszkodójától, amelyik így kiábrándultan, lemond arról, hogy áthagyományozza a következő generációnak a maga vágyképzeteit, növelve az értelemnélküliséget a mai világban.

3.3. Az identitás és a társadalmi normák összehasonlítása:

Persze Florent-Claude döntéseit nem mindig a társadalmi normák határozzák meg, és ebben hasonlít Meursault-hoz. Néhol közösnek tűnik kettejük alapállása, bár más és más motívumból táplálkozik, és ez igazán tanulságos számunkra. Meursault azért cselekszik a normákat nem tisztelve (például az édesanyja temetésén rágyújt és kávézik), mivel neki saját belső normarendszere van, és képtelen hazudni másoknak, egyszerűen így látja helyesnek, még ha a társadalom elítéli is. Florent-Claude esetében máshogy zajlik a folyamat. Ő is reflektáltan cselekszik, átgondolja, hogyan döntene egy adott helyzetben. Például, amikor meg akar szabadulni az aktuális barátnőjétől, de ahelyett, hogy szakítana vele, úgy dönt,

⁵² Houellebecq 2019, 356.

inkább megöli. Amikor azonban sorra veszi minden aspektusát és lehetséges következményét a döntésének és tettének, korántsem azért hátrál meg a gyilkosságtól, mert a társadalom ítéletétől tart, vagy hiányozna belőle az abszurdításban felismert szabadság bártorsága. Nem, attól fél, hogy a börtönbüntetése alatt nem fog tudni hozzájutni kedvenc minimarketes humuszaihoz. Morális kétségei is másodlagosak: „inkább a humusz miatt változtattam meg a döntésemet. Nem beszélve a gyilkossághoz kötődő morális aspektusokról, ugyebár.”⁵³ Az utóbbiaktól előbbre való az új szállodai lakásába bekötött TV-box is, amivel több száz sportcsatornát képes elérni, s ez több hétre lehetővé teszi, hogy lefoglalja magát (kitöltse üres életét). A fogyasztói mentalitás jól látszik: inkább materiális eszközökhöz kötődik, a termékek végtelen tárháza, a folyamatos munka és a folyamatos fogyasztás hatására már nem képes nem tárgyakhöz kötődni. Ezeken keresztül kötődik önnön létéhez, vagyis idegeníti el magát, amit az unaloműzésként tekintett cselekvés és időtöltés jelez. Ezt mutatják a múltjához kapcsolható észrevételei is. Itt most nem is a folyamatos visszarévedéseit szeretném kiemelni - voltaképpen Florent-Claude a múltban él -, inkább azt, ahogyan viszonyul ehhez a múlthoz:

Némi szomorúsággal állapítottam meg, hogy nincs olyan személyes emléktárgyam, amit elvinnék magammal: se egy levél, se egy fénykép, még csak egy könyv se, minden rajta volt a Macbook Airemen, egy matt felületű alumínium paralelopipidenonon; a múltam 1100 grammot nyomott.⁵⁴

Az identitásuk és a társadalmi normák tükrében a két főhős viszonya az erőszakhoz szintén tanulságos. Az identitásuk a tetteiken keresztül nyilvánul meg. Meursault nagyrészt közömbösen cselekszik, ha kell, saját normái szerint, nem riad meg az erőszaktól. Florent-Claude tartózkodik az erőszakos tettetől (a barátnő és a pedofil férfi meggyilkolását fontolgatja), viszont tétlensége nemcsak a társadalom iránti materiális kötődéseiből fakad, hanem belső elidegenedéséből is. Nem feltétlenül külső kényszerek foglya, inkább belső válságok áldozata. Meursault tette – az arab férfi lelövése – nem egyszerűen erkölcstelen vagy amorális, hanem a morális és nem-morális kategóriák felett áll Camus filozófiájában. Az *acte gratuit* cselekedet kulcsfontosságú az abszurd világfelfogás megértéséhez, hiszen Meursault tette éppen motivációjának hiánya által válik abszurdá (és szabaddá). Nem azért cselekszik, mert valamiféle erkölcsi jó vagy rossz vezérli, hanem mert a cselekedet önmagáért történik, minden külső vagy belső cél nélkül. Az abszurd világban az erkölcs

⁵³ Houellebecq 2019, 55.

⁵⁴ Uo., 79.

hagyományos keretei értelmüket veszítik, hiszen nincs olyan transzcendens értelem vagy univerzális szabály, amely tetteinket irányítaná. Meursault gyilkossága ebből következően nem a hagyományos értelemben vett immoralitás példája, hanem a létezés abszurd természetének és önnön felelősségteli szabadságunknak a megnyilvánítását szolgálja. Az arab férfi lelövése tehát nem egy hideg kalkuláció vagy szándékos ártó tett eredménye, hanem egy sor külső körülmény között – mint a nap heve, a késpenge csillanása, vagy a kettő karakter közötti feszültség –, született közvetlen és spontán reakció. Ez a spontaneitás emeli Meursault cselekedetét az abszurd szintjére, ahol a tettek elveszítik hagyományos értelemben vett indoklásukat, és pusztán történésekké válnak. Camus így azt a dilemmát veti fel, hogy a morál egyáltalán értelmezhető-e egy olyan világban, ahol az értelemkeresés alapja az abszurd. Meursault gyilkossága nem cél nélküli erkölcsstelenség, hanem az értelmetlenség és a szabadság összefüggésének megtestesítése. Ezzel a megközelítéssel Meursault nem a hagyományos értelemben vett „szabad” ember, hanem egy olyan individuum, aki az abszurd elfogadásával szembenéz a világ céltalanságával, és így cselekszik:

Ekkor az arab fektében előhúzta a kést, és odatartotta elém a napsütésben. A késen megcsillant a fény, mintha a hosszanti pengevillanás végigszántotta volna homlokomat. Ugyanebben a pillanatban a szemöldökömön összegyűlt verejték hirtelen végigfolyt a szemhéjamon, és langyos, vastag fátyollal, a sós verejték áthatolhatatlan függönyével vonta be a szememet. Semmi mást nem éreztem, csak a napfény pörölycsapásait a homlokomon.⁵⁵

Ez a tett nem szolgál semmilyen magasabb erkölcsi jót vagy személyes célt. Meursault számára az élet abszurd, és ebben az értelemben tette is értelmetlen, ami Camus abszurd világfelfogásának része.

Florent-Claude esetében más a helyzet. Az ő esetében az erőszakra irányuló gondolat – azáltal, hogy ugyanakkor képtelen döntést hozni, és végül nem követ el gyilkosságot – jól példázza a modern társadalom belső elvárásait és saját materiális kötődéseit. Nem azért lép vissza a gyilkosság elkövetésétől, mert megértette a cselekedetének erkölcsi súlyát, hanem mert számára a hétköznapi, materiális kényszerek – a dohányzás, a kedvenc humuszai, a televíziós előfizetés, az Amazon ételfutár szolgáltatása – fontosabbak a tett súlyosságától:

...nem hiszem, hogy azoknak az erőknek, amelyek megállítottak a gyilkosság lejtőjén, különösebb közük lett volna holmi erkölcsökhöz; ez inkább antropológiai kérdés volt: az az

⁵⁵ Camus 2016, 81.

igazság, hogy egy megkésett fajhoz tartozom, egy megkésett faj kódjaihoz alkalmazkodom – vagyis, másképpen szólva, konformista vagyok.⁵⁶

Foucault szerint a modern társadalom „mikroszinten” fejt ki kontrollt az egyén felett, és normákat kényszerít rájuk, amelyeket a társadalom tagjai maguk is belsővé tesznek, Ez Florent-Claude döntéseiben a gyilkosság és a materiális javak közötti mérlegelés képében is jelentkezik.

3.4. A medikalizáció és értelemvesztés:

Az egyik legérdekesebb pont, hogyan alakul át a 21. században a társadalom viszonya a fájdalomhoz, ami a *Szerotonin* történetében is szépen megjelenik. Florent-Claude képtelen megbirkózni a fájdalmaival, amik az élete során meghozott döntésekből fakadnak. Folyamatosan gyötrik a múlt emlékei, és semmilyen megoldást nem tud kitalálni. Aktuális párkapcsolatát tudatosan vagy tudattalanul az előző partnereihez hasonlítja. A problémák megoldására a folyamatosan erősödő depresszió miatt olyan módszereket talál ki, amik nem racionálisak. Jóformán tudatosan utálja az életét. Nem mer változtatni rajta, mivel nem is akar. Telik az élete, de kapaszkodókat a múlton kívül nem talál. „Külön poklomban tartózkodtam, amit én építettem saját használatomra.”⁵⁷ Nem képes megteremteni magának egy Camus-nél inkább mondhatni „fennkölt” hatású értelmet. Ekkor inkább a fájdalom minél gyorsabb, biológiai úton történő csillapítását választja. Egy szerotoninszintet emelő, antidepresszánszt kezd használni, a Captorix nevű gyógyszert, aminek a mellékhatásai: hányinger, libidócsökkenés és teljes impotencia. Azonnal a gyógyszeres kezelésekhöz folyamodik ahelyett, hogy magában találná meg a fájdalom megoldására a problémát, vagy esetlegesen megélné a fájdalmát. Elidegenedik a saját testétől, és nem képes a hétköznapi feladatokat sem teljesíteni, teljesen elillan az életigenlése: „szerettem volna, ha nincs is testem egyáltalán, egyre elviselhetetlenebb éreztem a kilátást, hogy van testem, hogy figyelmet kell szentelnem neki, gondoskodnom kell róla”.⁵⁸

A mai kor velejárója, hogy a medikalizáció hatására, csak külső hatásra indulunk el az egzisztenciális problémák kezelésében. A pszichés betegségek korszakában logikus, hogy a létkérdésekkel kapcsolatos problémáinkat gyors orvosi kezelésekkal oldanánk meg. Így jelent Florent-Claude-nak segítséget a depressziójára az antidepresszánsok használata, és így

⁵⁶ Houellebecq 2019, 371.

⁵⁷ Houellebecq 2019, 44.

⁵⁸ Uo., 92.

akadályozza meg a létkérdéseire való reflexióit a társadalom által kialakított nyomás, amit a kezelőorvosa közvetít:

...ha abbahagyja a szedését, visszatér a depresszió, még hozzá sokkal erősebb formában, egészen lárváállapotba kerülhet tőle. Másrészt viszont, ha nem áll le vele, örökre lemondhat a szexről. Az lenne a jó, ha normális szinten tudnánk tartani a szerotonint – pillanatnyilag ebből a szempontból rendben vannak a dolgok --, de úgy, hogy közben lecsökkentjük a kortizolszintet, és talán egy kicsit megemeljük a dopamin és az endorfin szintjét. Ez lenne az ideális. De lehet, hogy kicsit zavarosan fogalmaztam, tud még követni?⁵⁹

Láthatjuk, hogy Florent-Claude lelki problémái teljesen biológiai síkra vannak redukálva, valójában hormonszintek formájában létezik csak a bánat, amibe majdnem belehal. Ahogy az orvosa leírja: „jó úton halad, hogy egész egyszerűen belehaljon a bánatba.”⁶⁰ Pont ez a nem kellően tudományos kifejezés mutatja be a legjobban a medikalizáció attitűdjét a létkérdésekkel szemben. Florent-Claude komoly problémával áll szemben egy olyan korban és olyan világban, ahol az értelemadási metódusok gyógyszeres kezelések és nem olyan filozófiai tanácsok vagy belső folyamatok, mint Meursault esetében.

Életük utolsó időszakát tekintve Meursault börtönbeli napjai és Florent-Claude utolsó napjai döntenek arról, milyen sorsra jut az értelem kérdése. Meursault belső békére lel az abszurd felismerésével, miközben Florent-Claude a modern társadalmi struktúrák és az orvosi beavatkozások csapdájában ragad. Meursault számára a börtön egyfajta belső megvilágosodás helyszínévé szolgál, ahol felismeri az élet abszurditását, megbékél saját halála közeledtével, és végül megérti, hogy a halála elkerülhetetlen, az élet célja pedig nem feltétlenül az értelem megtalálása:

ezen a jelekkel és csillagokkal terhes éjszakán, minden rossztól, minden reménytől megszabadított volna; éreztem, testestül-lelkestül átadom magam a világ gyöngéd közönyének. Azzal, hogy átérzem, mennyire hasonlít rám ez a majdhogynem testvéries világ, hirtelen megvilágosodott bennem, milyen boldog voltam, és vagyok még most is.⁶¹

Albert Camus szerint az ember az abszurd felismerése által válik szabadabbá, hiszen elfogadja a lét értelmetlenségét, ami saját sorsának és döntésének elfogadásához vezet.

⁵⁹ Houellebecq 2019, 323.

⁶⁰ Houellebecq 2019, 322.

⁶¹ Camus 2016, 163.

Florent-Claude utolsó időszaka ezzel ellentétben a teljes kiüresedés és elidegenedés állapotában telik. Nem talál választ saját kérdéseire, és az értelemkeresés teljes kudarccal végződik számára:

Nem teremt, nem átalakít: interpretál. A véglegeset mulandóvá teszi; az elkerülhetlent esetlegessé. Új értelmezést rendel az élethez – kevésbé gazdagot, kevésbé természeteset, és némileg merevebbet. Nem nyújt semmiféle boldogságot, sem valódi megkönnyebbülést, más a működési mechanizmusa: formaságok sorozatává változtatja az életet, és lehetővé teszi, hogy megtévesszük a környezetünket. Következésképpen segít az embernek élni, vagy legalábbis elkerülni a halált – valamennyi ideig.⁶²

A modern társadalom felszínes boldogságkényszere és a pszichológiai, gyógyszeres beavatkozások által kínált „gyógyulás” azonban Florent-Claude számára nem hoz valódi megváltást vagy belső békét. Inkább csak még mélyebb kiüresedéshez és szenvedéshez vezet. Így számára a mai modern struktúrák miatt elérhetetlen lesz az a fajta értelemadási metódus, amit Meursault még képes volt véghez vinni.

4. Összegzés és következtetés

Az emberi értelemkeresés mindig is az egyik legmélyebb filozófiai és lélektani kérdés volt, ám a modern társadalom strukturális változásai ezt az egyéni folyamatot radikálisan átalakították. Láthatjuk Albert Camus, Michel Foucault és Byung-Chul Han gondolatain keresztül az elmúlt több mint fél évszázad alatt történt változásokat ezen a téren. Permanens változások történtek a hatalom struktúrájában, valamint az egyén önmagához és a társadalomhoz fűződő viszonyaiban, különösen a modern hatalom finom, de kiterjedt befolyásának következtében. A létkérdésekkel kapcsolatban teljesen más válaszadási metódusok váltak meghatározóvá a 21. században, mint Albert Camus korában.

Míg Camus abszurd filozófiája szerint az értelemkeresés egy belső folyamat, amely az abszurd elfogadásán és az élet értelmetlenségének tudatos, mégis lázadó megélésén keresztül valósul meg, addig a modern társadalomban az értelemkeresés egyre inkább külső erőktől függ. A hatalom változó működése olyan társadalmi közeget eredményezett, amelyben az egyén lehetőségei az értelem és az identitás megteremtésére jelentősen beszűkültek. Az elidegenedés, a szociális hálók gyengülése, valamint a

⁶² Houellebecq 2019, 356.

„teljesítményalanyok” társadalma, amely az önkizsákmányolásra és a boldogság illúziójának fenntartására épül, mind olyan tényezők, amelyek tovább nehezítik az értelemkeresés hagyományos formáinak alkalmazását. Ezen túlmenően a medikalizáció szintén jelentős gátat szab az értelemkeresés folyamatának. A pszichológiai és egzisztenciális válságok betegségként való kezelése, a gyors megoldásokra épülő orvosi és gyógyszeres beavatkozások elterjedése az egyént megfosztja attól a lehetőségtől, hogy saját létezésének problémáival mélyebben szembenézzon.

A dolgozatom elején megfogalmazott feltételezéseim, miszerint a 21. századi értelemkeresés, amelyet Michel Houellebecq ábrázol Florent-Calude karakterén keresztül, elakadt, igazolódni látszik. És magyarázatra is leltünk: a modern társadalmi struktúrák átalakulása és az intézményesült hatalmi mechanizmusok miatt a 20. századi értelemkereső metódus, amit Albert Camus ábrázol Meursault alakjában, már nem elérhető számára. Ez pedig annak tudható be, hogy Florent-Claude a modern társadalom produktumaként egy olyan világban él, ahol a fájdalom elutasítása és az értelemkeresés külsővé tétele alapvetően átalakította az ember önmagához való viszonyát.

A másik feltételezés, nevezetesen, hogy Florent-Claude kései rokona Meursault-nak, szintén érvényesnek bizonyul. Mindkét karakter egy értelemkereső folyamat kudarcát tükrözi. Azonban míg Meursault az abszurd filozófia keretein belül képes megtalálni saját sorsában az elfogadást és a belső szabadságot, Florent-Claude életének alapvető meghatározója a modern társadalom normáinak és mechanizmusainak teljes befolyása. Ebben kifolyólag Florent-Claude nem csupán késői rokona, de modern kor tükrében ellenpólusa is Meursault-nak.

Remélünk kell, hogy bár a modern társadalom hatalmi mechanizmusai és normái látszólag beszűkítik az értelemkeresés lehetőségeit, az ennek tudatosításából eredő belső szabadság és személyes felelősség továbbra is kulcsszerepet játszanak abban, hogy megtaláljuk létünk igazi értelmét.

Irodalomjegyzék:

- Sárkány, P. (2023). *Értelemközpontú humanizmus: Bevezetés Viktor E. Frankl munkásságába* (Szerk. Rémán, I.). Ursus Libri.
- Byung-Chul, H. (2022. június). *Byung-Chul Han Budapesten*. (Byung-Chul Han, Előadó) Goethe-Institut Budapest, a Koreai Kulturális Központ és a Typotex Kiadó, Budapest, Pest, Magyarország. Letöltés dátuma: 2024.. 11. 19., forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=uOQJWW-iMRU&t=831s>
- Byung-Chul, H. (2020). *Pszichopolitika, A neoliberalizmus és új hatalomtechnikák*. (Ford. Csordás, G.) Typotex.
- Byung-Chul, H. (2019). *A kiegészítő társadalma*. (Ford. Miklódy, D. & Simon-Szabó, Á.) Typotex.
- Byung-Chul, H. (2021). *Csillapító társadalom, A fájdalom ma*. (Ford. Csordás, G.) Typotex.
- Camus, A. (2022). *Sziszüphosz mítosza*. (Ford. Vargyas, Z.) Helikon Kiadó.
- Camus, A. (2016). *Az idegen*. (Ford. Ádám, P. & Kiss, K.). Európa.
- Foucault, M. (1990). *Felügyelet és büntetés, A börtön története*. (Ford. Fázsy, A. & Csűrös, K.) Gondolat.
- Foucault, M. (2004). *A bolondság története a klasszicizmus korában*. (Ford. Sujtó, L.) Atlantisz.
- Foucault, M. (2000). *Őrület és társadalom*. (Ford. Sutyák, T.), in *Nyelv a végtelenhez*. Latin Betűk Kiadó.
- Houellebecq, M. (2019). *Szerotonin* (Tótfalusi, Á.). Magvető Kiadó.
- Sárkány, P. (2023). *Értelemközpontú humanizmus: Bevezetés Viktor E. Frankl munkásságába* (Szerk. Rémán, I.). Ursus Libri.